

Уляна Кричковська

Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНІ РИСИ УКРАЇНСЬКОЇ ПІСЕННОЇ ЛІРИКИ ПЕРІОДУ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

У роботі проаналізовані семантико-стилістичні особливості мовного вираження сучасної української воєнної пісенної лірики у піснях періоду повномасштабного російського вторгнення на територію України у лютому 2022 року. Зокрема аналізуються тропи: епітети, метафори, порівняння, гіперболи та риторичні фігури у 32 піснях. Також у роботі простежено специфіку вживання тропів і риторичних фігур у контексті національної боротьби та травматичного суспільного досвіду.

Ключові поняття: воєнна пісня, тропи, повномасштабне вторгнення, українська лірика.

The study analyzes the semantic and stylistic features of linguistic expression in contemporary Ukrainian war song lyrics, focusing on songs created during the full-scale Russian invasion of Ukraine in February 2022. In particular, the research examines tropes such as epithets, metaphors, similes, hyperboles, and rhetorical figures across 32 songs. The paper also traces the specificity of the use of these tropes and rhetorical devices in the context of national resistance and collective traumatic experience.

Key words: war song, tropes, full-scale invasion, Ukrainian lyrics.

Впродовж всього існування українства на рідній землі (Київський літопис лише письмово зафіксував топонім «Україна» 1187 року, функціонування якого задовго існувало в усному слововживанні) його історія нерозривно пов'язана з пісенною

творчістю, яка фіксувала моменти життя і в найщасливіших, і в найтрагічніших часах.

Пісня завжди була невід'ємним атрибутом, адже констатувала всі вияви суспільної дійсності, засвідчувала психічні реакції на добро чи зло, ліризувала внутрішній сакрум любові й ненависті, індукувала почуття патріотизму й націоналізму, а також ментально маркувала простір буття українців.

Проаналізований пісенний матеріал нашої роботи (32 пісні) дозволяє умовно поділити сучасні українські воєнні пісні на кілька тематичних груп: досвід військових; кохання; мрії про перемогу; звертання до матері та родини; висміювання ворога; пісні про дім.

У нашому дослідженні найбільшу частку українських воєнних пісень — 37 % — становить умовна група під назвою «мрії про перемогу». Ці композиції пройняті оптимізмом, патріотичним піднесенням і непохитною вірою в перемогу України. Вони надихають, об'єднують і формують відчуття майбутнього триумфу.

На другому місці за чисельністю — «висміювання ворога», яка складає 20 % від загальної кількості. До цієї категорії належать пісні з яскраво вираженим сатиричним і саркастичним звучанням. Їх головна функція — емоційна розрядка: через гумор та глузування з ворога автори демонструють незламність українського духу та звеличують силу й відвагу Збройних Сил України.

Третю за чисельністю групу (10 %) складають композиції, в яких звучать звернення до матері чи родини. Це особливо емоційно насичені твори, що передають глибокі почуття, пов'язані зі стосунками з рідними: материнське благословення, підтримка, ностальгія, біль розлуки чи втрати.

Наступна група — пісні про кохання у часи війни. Вони складають 7 % від загальної кількості та відображають ніжність і тугу, силу любові, яка не згасає навіть у найтемніші часи.

Найменша за чисельністю – група пісень про дім, що становить 2 %. Ці пісні сповнені туги за рідною домівкою, яка стала символом тепла, спокою й водночас – втрати, що боляче вдарила по мільйонах українців із початком повномасштабного вторгнення.

У роботі було розглянуте функціонування епітетів, метафор, порівнянь, гіпербол та риторичних фігур.

Як свідчить наше дослідження, епітети – один із найбільш поширених тропів, який можна знайти в українській военній пісні. Автори підручника «Стилістика української мови» Л. Мацько, О. Мацько та І. Сидоренко виділяють дві групи епітетів: кольористичні та епітети внутрішньопсихологічного сприймання [2, с. 338–339].

Серед проаналізованої вибірки пісень найбільшу кількість складають внутрішньочуттєві епітети. Зокрема серед них можна побачити такі: «очі заклъовані зорями», «пальці порізани струнами», «вуха піснями оглушені», «серце напоєне росами», «руки мечами мозолені», «груди пронизані стрілами» [6], «убогий край», «іржаві окови» [5], «російські зуби» [19], «прокляті кати» [12].

Всі проаналізовані епітети ми групували за закладеною образністю. Зокрема у піснях часто трапляються епітети: візуальні: «панівна висота» [18], «небо прозоре» [17], «золотистий лан», «червона калина», «білий цвіт» [4]; слухові: «примарна тиша» [14], «вуха піснями оглушені» [6]; тактильні: «пальці порізани струнами», «руки мечами мозолені» [6], «малесенькі плечі» [8].

У контексті метафор встановлено, що найбільше автори української воєнної пісні використовують дієслівні, мілітарні та іменникові. Мілітарна метафора має на меті надихнути слухача на непереможність українських військових у війні проти Росії, а також – висміяти втрати ворога.

Серед проаналізованого матеріалу були знайдені такі мілітарні метафори: «За Україну б'ють русню» [12], «Москва згоріла

і втонула», «Москва пішла на корм акулам» [16], «чую хрип майбутньої війни» [6], «орка тіло ляже в ґрунт, допоможе ЗСУ», «потопив корабель, Україні Слава», «Джавелін на максимум» [7], «як рештки м'яса руского аж до Курська летять» [5].

Ширший аналіз метафор «Москва згоріла і втонула / Москва пішла на корм акулам» вказує на опис історичних подій, коли внаслідок удару двома ракетами «Нептун» Військово-морськими силами України у квітні 2022 року було знищено ракетний крейсер «Москва». Цей крейсер був флагманом і найбільшим бойовим кораблем Чорноморського флоту Росії та належав до числа шести найбільших кораблів Військово-морських сил Росії [3].

Наше дослідження свідчить, що серед порівнянь в українській военній пісні переважають логічні. Це зумовлено потребою виразно передати емоції, досвід війни, страждання та надію.

Основними формами граматичного вираження порівнянь у воєнних піснях періоду російського широкомасштабного вторгнення в Україну є порівняльні звороти, конструкції з орудним відмінком, підрядні речення та речення порівняльної структури, наприклад: «Пес Патрон, пес Патрон/ рішучіший, ніж Макрон» [11], «Рубль падає, як бомба, гривня летить журавлем» [15].

Гіпербола у сучасній военній пісні виконує як естетичну, так і ідеологічну функцію — вона сприяє формуванню героїчного міфу про український народ, а також виконує роль інструмента психологічного супротиву.

Зокрема, аналізуючи обрані пісні, ми наштовхнулися на таке гіперболізоване зображення сили української армії, як: «загризуть тут за тризуб» [10], «Дає по педалях бандероавтомобіль, bitch/ їздить по дорозі, а може і по воді» [7].

Розглядаючи окремо гіперболізоване зображення могутності зброї українських військових, можна прослідкувати алюзію на одне із 37 чудес Ісуса — ходіння по воді.

У цьому випадку прослідковується аналогічне зображення «бандероавтомобіля», який може рухатися за потреби українських військових за будь-яких умов. Автори пісні використали таку гіперболізацію з метою справити на слухача враження всемогутності української армії, яка за будь-яких обставин залишається незламною.

У контексті риторичних фігур у роботі найбільшу увагу приділили огляду використання антитез в українській военній пісні. Робота свідчить, що їхня мета полягає у підсиленні емоційної виразності та впливу на слухача.

Філологиня Н. Гуйванюк у праці «Антитетичні семантико-синтаксичні відношення у надфразній єдності та тексті» [1, с. 43–49] за структурою виділяє такі типи антитез: прості ускладнені речення (найчастіше з закритим сурядним рядом словоформ); складносурядні речення із зіставно-протиставними сполучниками; складнопідрядні речення (найчастіше допустово-протиставні); складні безсполучникові речення; складні синтаксичні конструкції з різними видами зв'язку; надфразні єдності.

У проаналізованому матеріалі були знайдені різні типи антитез, зокрема варто розглянути прості ускладнені речення, наприклад: «Марія свята, ти їх збережи, мене не жалій» [13], «я не мала дитина, вона далі нерви тратить» [9], «Та він нещасний чоловік,/ Не пив горілки цілий вік,/ Бо не велить йому Коран,/ Нехай же буде він султан» [19].

Фраза «я не мала дитина, вона далі нерви тратить» сприймається як антитеза, оскільки поєднує в собі дві протилежні ідеї: зрілість та незрілість.

Частина «я не мала дитина» — означає, що людина вже виросла, а частина «вона далі нерви тратить» вказує на те, що інша людина продовжує вести себе так, ніби перша ще не виросла. Тому контраст між цими поняттями створює антитезу, підкреслюючи відмінність між двома станами або поведінками в межах однієї ситуації.

Застосування цих тропів створює потужне емоційне тло пісень та занурює слухача в психологічну реальність війни, дозволяє пережити її через мистецьке співпереживання. Через гіперболу, метафору чи порівняння автори пісень конструюють нову мовну реальність, у якій формується образ ворога, героя, нації, пам'яті та перемоги.

Список використаних джерел

1. Гуйванюк Н. В. Антитетичні семантико-синтаксичні відношення у надфразній єдності та тексті. *Studia Linguistica*. 2011. № 5. С. 43–49.
2. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
3. Учасники проєктів Вікімедіа. Знищення крейсера «Москва». *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Знищення_крейсера_»Москва (дата звернення: 27.04.2025).

Список ілюстративних джерел

4. Андрій Хливнюк — Ой у лузі червона калина, 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=yTgq7sjzHy4> (дата звернення: 28.04.2025).
5. Глава 94. Паліндром, Ship Her Son — Спи, 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=QxVUG5k7hAQ> (дата звернення: 28.04.2025).
6. КОМУ ВНИЗ. Нестор, 2022. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=I_bVkoY2fac (дата звернення: 28.04.2025).
7. Україна понад усе!. Chico & Qatoshi — Допоможе ЗСУ, 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=jeQOYnhS90U> (дата звернення: 28.04.2025).
8. HANUMIKE. HANUMIKE — Дика Дичка, 2023. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=irFen3Vie8A> (дата звернення: 28.04.2025).
9. Kalush Orchestra. Kalush Orchestra — Stefania, 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Z8Z5Ino1TDO> (дата звернення: 28.04.2025).
10. KALUSH. KALUSH x SKOFKA — Батьківщина, 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=CS0CoSHyU5Y> (дата звернення: 28.04.2025).
11. KARTA SVITU. KARTA SVITU — Пес Патрон, 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=fMSS6diyXQE> (дата звернення: 28.04.2025).

12. Khrystyna Soloviy – Topic. Українська лють, 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=T83RQh1LEBU> (дата звернення: 28.04.2025).
13. kozaksystem, АЗОВ-СТАЛЬ, 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=slyZVNKuMhE> (дата звернення: 28.04.2025).
14. kozaksystem, Як відгримить війна, 2022. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=L8l_DGAPfGo (дата звернення: 28.04.2025).
15. SKOFKA. SKOFKA – Не забудем і не пробачим, 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=b9EJWtj5ZjI> (дата звернення: 28.04.2025).
16. Spiv Brativ. SPIV BRATIV – maskva, 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=JjB-cimVsYg> (дата звернення: 28.04.2025).
17. TheYurcashTV. Yurcash – Він в ЗСУ Вона в ТРО, 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=SxDx6HDkESO> (дата звернення: 28.04.2025).
18. TheYurcashTV. Yurcash – Панівна висота, 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=DV6BZMCSW-g> (дата звернення: 28.04.2025).
19. TheYurcashTV. Yurcash feat Карпатська січ – Шарабан, 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=0iRjmUkz1W8> (дата звернення: 28.04.2025).